

УДК 821.161.2-94-97

Антоніна АНІСТРАТЕНКО,
Антоній МОЙСЕЙ,ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)Antonina ANISTRATENKO,
Antoniy MOYSEYHigher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine),
oirak@bsmu.edu.ua

ORCID ID 0000-0003-1984-4441

antoniimoisei@bsmu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-5295-2271

АЛЬТЕРНАТИВНА ІСТОРІЯ ТА
ХРИСТІЯНСЬКИЙ МОТИВ У
НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ
ЛІТЕРАТУРІALTERNATIVE HISTORY AND
CHRISTIAN THEMES IN MODERN
UKRAINIAN LITERATURE**Ключевые слова:** Анистратенко Антонина, Мойсей Антоний. Альтернативная история и христианский мотив в новейшей украинской литературе.*альтернативная история, христианство, современный роман, картина мира*Християнський мотив в неомодерному романі достатньо характерний для української літератури ХХ - ХХІ вв. Ету проблему досліджували авторитетні теоретики літератури Т. Бовсунівська, Т. Гундорова, С. Мітосек, Р. Ніч і др. Однак, говорячи про альтернативну історію, важлива роль християнського мотиву або ж біблійного концепту якось не відразу спадає на думку. Проте саме історичний період між приходом християнства і сьогоднішнім, для української літератури стає найбільш продуктивним, щодо історичного тла до точки біфуркації. З чим це пов'язано? Насамперед, ментальний світогляд української нації, а відтак, - картина світу пересічного українця тисячоліття формується під впливом християнства. Навіть самоідентифікація відбувається в такий спосіб, що християнська віра слугує чи не першим фільтром для асоціативного концептуального розрізнення *свій-чужий*. В цій системі, навіть на побутовому рівні, оперуємо поняттям християнська душа, а в Запорізькій Січі, приймаючи нову людину до війська, запитували не особисту історію життя, а тільки чи в Бога вірує (під чим розумівся саме християнський світогляд, адже традиційний діалог продовжувався запитанням про знання молитви *Отче наш*).

Вступ. Християнський мотив у неомодерному романі досить характерний для української літератури ХХ – ХХІ ст. Цю проблему досліджували авторитетні теоретики літератури: Т. Бовсунівська, Т. Гундорова, С. Мітосек, Р. Ніч та ін. Проте, говорячи про альтернативну історію, важлива роль християнського мотиву або ж біблійного концепту якось не відразу спадає на думку. Проте саме історичний період між приходом християнства і сьогоднішнім, для української літератури стає найбільш продуктивним, щодо історичного тла до точки біфуркації. З чим це пов'язано? Насамперед, ментальний світогляд української нації, а відтак, - картина світу пересічного українця тисячоліття формується під впливом християнства. Навіть самоідентифікація відбувається в такий спосіб, що християнська віра слугує чи не першим фільтром для асоціативного концептуального розрізнення *свій-чужий*. В цій системі, навіть на побутовому рівні, оперуємо поняттям християнська душа, а в Запорізькій Січі, приймаючи нову людину до війська, запитували не особисту історію життя, а тільки чи в Бога вірує (під чим розумівся саме християнський світогляд, адже традиційний діалог продовжувався запитанням про знання молитви *Отче наш*).

Мета статті – з'ясувати чинники становлення жанру альтернативної історії в українській літературі та роль концептів християнства у цьому процесі й відтак описати відображення християнського мотиву у сучасній українській прозі.

Історіографія питання та концептуальний базис. У статті в компаративному ключі пропонується розгляд окремо чинників та впливів, які відображені в історії української літератури, проте перебувають у полі історії, соціології, релігії, культурології, етнології тощо. *Релігійна домінантна складова світогляду*

українця завжди залишалася найпотужнішим джерелом впливу на уявлення про правильні стосунки чоловіка та жінки, а оскільки «сама сім'я була головною сферою реалізації цих стосунків»¹, то саме вона втілювала «негативний релігійний образ жінки-спокусниці»². Тисячолітнє горе численних націй – ось ціна цього елемента християнської культури. Звідси випливає патологічна пасивна роль жінки у суспільстві та наступний невроз фемінізму як заперечення згаданої ролі. А оскільки в свідомості постійно блимав і блимає образ *жінки-спокусниці*, тієї Єви, що спокусила колись беззахисного та безхребетного Адама, то з'явився патологічний суперактивний, домінуючий та *вседержительний* образ чоловіка, на протигагу *Адамові*. Обидва деформовані образи перебрали на себе увагу письменників, а *стан пристрасті* залишився за лаштунками подій гендерної війни.

Традиція сімейного побуту виростає на релігійній основі, причому ключовою для нас тут є саме *традиція*. Багато століть поспіль шлюб був інструментом та умовою щоденного виживання роду. Любов (платонічна чи фізіологічна) не вважалася підставою для створення сім'ї. В цьому контексті спадають на думку фольклорні поеми Т. Шевченка, *Буря* М. Островського. Жінки, віддані заміж проти їхньої волі, складають окремий образний канон у світовій літературі. Чоловіків, одружених з батьківської волі в літературі значно менше, ніж насправді, та ніж жінок з художніх текстів. До того ж ці, чоловічі, образи належать не до сентиментальної, романтичної чи реалістичної літератури, а до творів сатиричних, іронічних, детективних жанрів. Тут можна назвати детективи Ж. Сименона, А. Крісті, серію романів Р. Шеклі, *Героїні та герої* Є. Кононенко³.

Канонізація рис «жінки» та «чоловіка» відбувається на основі традиції. Вона розпочинається одяганням грудних дітей: хлопчиків – у блакитні костюмчики, а дівчаток – в рожеві сукенки та продовжується в усіх аспектах життя розмежуванням принципів та способів існування (наприклад, облаштуванням відпочинку, проведенням вільного часу та ін.). Її майже неможливо уникнути. А в художній літературі канонізацію рис обох статей письменники використовують задля типізації та ущільнення омовлених описів героїв. Зокрема, В. Кожелянко використовує її у зображенні деталей оповіді: наїдків, напоїв, одягу, моди з яскравим гендерним маркуванням.

Деміфологізація пристрасті належить до здобутків ХХ століття й відбулась разом з десакралізацією та глобалізацією. Превалювання подій над станами та прискорення часу змінили обличчя літератури. В Україні окремо в своєму руслі цій справі прислужився канон українського реалізму.

Вплив художньої літератури, в якій, часто фрагментарно зображені, пристрасті носять патологічний характер, притаманні людям маргінальних груп: бідняки (М. Бриних *Шахмати для диблів*), багатії (Л. Толстой *Анна Кареніна*), митці (П. Дібісі *Згасло світло в країні див*), інфанти (І. Тургенєв *Ася*).

У кожному прикладі з названих груп творів, пристрасті мають деструктивну функцію, що провокує демонологізацію останньої в європейській літературі, в якій пристрасті та страждання мають один корінь.

У дискурсі студій літературознавства, присвячених літературній психологізації кохання, найвищої ланки сягнули феміністичні дослідження. *Фемінізм* С. Павличко⁴ зосереджений на каноні класиків як полі гендерної боротьби й розглядає українську літературу в світлі *ворогуючих* гендерних кланів із фанатизмом, гідним подиву. А *Жіночий простір* В. Агеевої заповнений «руйнуванням патріархальних цінностей в українському модернізмі»⁵. Нез'ясованим залишається питання, якою мірою всі згадані студії стосуються літератури та чи всі літературні явища, описані за допомогою гендерного принципу, належать модернізму⁶ (не кажучи, що існування *українського модернізму* – зовсім не апіорне поняття).

Якщо ж розглядати жіночі моделі психологічної прози, яка розгортає глибини людської пристрасті, то неодмінно приходимо до О. Кобилянської та її трьох визначних творів у цьому ключі: *Valse melancholique*, *Царівна* та *Природа*⁷.

Феміністично спрямована література якісного зразка також не вписується в пропонований В. Кожелянком інтимний дискурс. Адже вона має на меті довести, що пристрастність – це якість жіночої натури, яка прагне також «поділити навіпіл нецікаву роботу» (С. Павличко) та волі до свободи... Але, якби продовжити філософсько-логічні роздуми над темою гендеру та літературних героїнь, то описана *жінка-феміністка*, чи просто *сильна жінка*, або *слабка жінка-бранка*, здобувши омріяну свободу й половину безмежної роботи, заповнить одержану свободу, з якою не знатиме що робити, руйнівними пристрастями, оскільки *другу половину* роботи вже віддано *чоловікові*, а *першу половину* – ніколи не вдасться завер-

шити тому, що вона – нецікава.

Зрештою, існує також пласт літературних творів, який доводить, що пристрастність – це якість людини, незалежно від статі. Інтимна лірика, як, власне, і поезія загалом, в нашій літературі семимільними кроками обганяє прозу. «Зауважу, що кількість і якість української поезії завжди домінували над прозою і драматургією», – пише в комплексному дослідженні В. Даниленко⁸. Найвизначніші поети такі, як патріарх української літератури І. Франко, – акумулювали власні пристрастні почуття та закоханості для майбутнього опису спостережень у творах, тобто естраполяції досвіду автора на твір. «Характерним є діалог між І. Франком і Н. Кобринською: Н. К. – Ви в мене любуетесь? І. Ф.: Я не тільки у вас, але в багатьох. Мушу, щоб писати любовні поезії»⁹.

Іноді письменники вдавались до штучного розбухування у собі пристрастей, як це, на думку Я. Поліщука, робив М. Коцюбинський. Адже «героєві українського літературного канону ХХ ст.» доводилось любити і ката, і героя, щоб через призму краси і сонця, творити письменство, яким воно (за концепцією М. Коцюбинського) повинно бути. Задля здобування емоційного досвіду сконденсовано, фантазуванням пристрасті займався В. Стефанік, як про те пише С. Процюк¹⁰, а після таких *духовних виправ* (вислів В. Кожелянка) для власного заспокоєння переносив пристрасті на творчість. Психологічне переживання важких і сильних пристрастей з наступними наслідками, як це не дивно, у С. Процюка виглядають автентичніше й природніше, ніж навіть у самого В. Стефаніка. Щоправда, плутаний і гіперінтелектуальний стиль письма сучасного івано-франківського прозаїка, робить його прозові *хащі* майже *непролазними*.

У прозі чоловічу модель пристрасті до жінки узявся, без жодних евфемізмів, описати В. Кожелянко. Любовні сюжетні лінії в *дефілядних* романах, зокрема, у *Людинці* здаються замальовками чи ескізами, у самих фабулах створюють шарм оповіді й розважають читача, щоб легше сприймалися історичні баталії, а справжнє втілення здобувають у новелах книги *Логіка речей*¹¹.

Основна частина. Роман В. Базіва *Хрест*, який сам автор позиціонує як *постбіблейний детектив*, на п'ятому – кодовому – рівні накладається на матрицю альтернативної історії. Альтернативна історія ментального виживання нації у країні рад при тотальному нівелюванні християнських цінностей, разом із церквою та вірою. Лейтмотив складного і багатогранного роману В. Базіва коротко і влучно висловив однойменний персонаж роману, за образом якого стоїть Євген Коновалець, який звернувся до Самоплатова, свого майбутнього кілера, що в романі відіграє роль біблейного Юди: «Добре жити в країні, свобода якої нікому не заважає. Коли так буде в Україні?»¹² Проте, альтернативи свободі і волі в Україні так само похмурі, як і в Ю. Щербака, тільки пояснення причин інше – кожен має нести свій хрест, а Україна – не виняток.

Неомодерний криптоісторичний пригодницький роман *Ефіопська Січ* був написаний В. Кожелянком, що зазначено в рукописі та виданні роману, у грудні 2005 року. Певний час він зберігався в архіві пись-

менника та не був одразу поданий до друку. На думку літературного критика О. Бойченка, цей крок пов'язаний з Помаранчевою революцією, через яку В. Кожелянко вирішив зачекати, «доки осяде помаранчева курава і знову дадуть про себе знати століттями незмінні, так би мовити, *рушійні сили* українського життя»¹³. У мене, щодо шести років притримування друку роману, думка дещо інша: В. Кожелянко остерігався зменшити зацікавлення романом *Тероризм*, який на той час мав великий успіх, через реалізацію письменницьких передбачень щодо *революції* та все ще не був впевнений щодо *християнського* закінчення роману й долі головного героя, про що вдалося дізнатися з приватних розмов письменника й інтерв'ю.

Криптоісторичний елемент роману як різновиду альтернативної історії полягає в функціонуванні головного героя, волинського шляхтича Петра Павла Горностая Лазаревського, якого у козацькому війську записали просто Павлом Лазаренком, у полі реальних фактів історії Ефіопії. Йдеться про час правління імператора Сисинія (1607 – 1632), який намагався прищепити своїм підданам католицизм. Проте для альтернативної історії бракує історичного підґрунтя наступної альтернативи, тобто якісної зміни історії, на відміну від реально описаної, оскільки точка дивергенції припадає на середину фабули роману, коли турецька галера волею долі *закидає* Павла Лазаренка до Ефіопії, а весь роман побудований як реалістичне фентезі з іронічним та історичним підтекстом. Натомість альтернативна історія у відповідному жанрі повинна бути мотивованою надбудовою історичного твору. Навіть трактування елемента реальної історії в романі *Ефіопська Січ* викликає сумніви, тому вважаю більш компетентним визначення його як криптоісторії.

За структурою роман має класичну трьохчленну композицію: пролог, 12 розділів та епілог. У пролозі автор знайомить читача з *дистанційним розвідником* А. А. Поступово, описуючи *астральну подорож* героя, В. Кожелянко підводить реципієнта до теми Ефіопії та майбутнього історико-культурного екскурсу в цю країну. Задля яскравості, багатоплановості другого (мовно-сміслового) рівня тексту, письменник вводить велику кількість епізодичних персонажів, описи їжі, напоїв, розваг, захоплень цих прикладних образів. Наприклад, в описі персонажа, якого названо криптонімом Б. А., В. Кожелянко використовує яскраву алюзію на роман Л.Толстого *Анна Кареніна*¹⁴: улюблений кінь Б. А. «Фру-Фру, якого він особисто об'їздив у Тріполі»¹⁵.

Гіперпосилання письменника цілком виправдане, адже у романі Л.Толстого однойменний кінь був найдорожчою живою істотою, після коханої жінки для Олексія Вронського. Отож, замість довгих красномовних описів зовнішнього вигляду тварини, її вдачі та важливості для господаря, буковинський прозаїк використав тільки одну назву – прізвисько, – зате відоме усім читачам із набором характеристик і значень.

В основній частині читачеві оповідається від третьої особи історія життя Петра Павла Лазаренка, його шлях від гріха до покаяння, від себе самого – до світу. Епілог демонструє побутування України, якої

ще немає та якої немає в реальності, навіть називається вона *Україна*: християнство – єдина культурно-етнічна складова, що збереглась, мови української не знає фактично ніхто, навіть з етнічного населення, якого не так уже й багато залишилось у Халіфаті, в якій перетворилась українська територія з численними мечетями та засиллям китайської мови (напевно позиченими В. Кожелянком у його улюблених російських сучасних письменників В. Аксьонова та В. Пелевіна). Попри антиутопічні та апокаліптичні страхи, надія є, адже, в позапросторово-часових двобоях переміг великий давній маг українського походження, та, після перемоги над А.А., домовився з Мустафою Лазарли (в якого, очевидно, перевтілюється П.П. Лазаренко, проте притаманних йому дипломатичних якостей та хитромудрих властивостей не втратив) повернутись на свою першу батьківщину.

Що стосується реалізації альтернативно-історичного компоненту роману, як вказано у Табл., криптоісторичний роман перебуває ближче до іронічного та детективного творів. Цей різновид дозволяє більшу свободу авторській фантазії, наприклад залучення двох і більше точок дивергенції. Тоді другий пункт розгалуження будуватиметься на ірреальній історії, що відіграє роль такої, що відбувалася.

Щодо двох точок дивергенції, то, з певним узагальненням, можемо виокремити їх у *Ефіопській Січі*. Оскільки в творі діють як реальні історичні постаті (імператор Сисиній, його донька, Ісус та ін.), так і вигадані персонажі (Петро Павло Лазаренко, Елиас Гіоргіс, Желько та ін.), до того ж ті й ті, належать до трьох основних світів, що складають географію роману: української території, Ефіопії, невизначеної землі, що перебуває поза цими країнами, куди Петро Павло Лазаренко мусив «[...] піти до Святого Чоловіка Кари Божої, відлюдного схимника [...]»¹⁶. Окремо від цих просторових координат, в яких реалізуються події роману, стоїть альтернативна Україна, описана в епілозі.

За географією подій, роман можна розмежувати на три частини: перша відбувається у Запорозькій Січі, куди подався молодий волинський шляхтич у пошуках легкої наживи. Саме тоді відбувається перша точка дивергенції: у війську козаків простий найманець стає ледь не гетьманом, протягом року настільки добре знається на військовій службі, що вчиняє бунт на турецькій галері, де опинився в полоні. Історія більш ніж альтернативна – вона фантастична навіть з логічних міркувань. В романі відбувається не тільки розгалуження *історії (history)*, але ця *Історія* перетворюється в конкретну особисту історію життя (*story*).

Після другої точки дивергенції – подій у Ефіопії – коли Петро Павло Лазаренко зваблює (чи зваблений) принцесу Вангельявіт, доньку справжнього, історично зафіксованого імператора Сисинія, починає рятуватися сам та, власне, рятувати нетривкий ефіопський християнський світ Сисинія. Так особисту історію життя (*story*) письменник перетворює назад у розгалуження історії (*history*).

Третя точка дивергенції в романі не відбувається. Зрештою, це було б надлишковим і з погляду композиції. Величезна кількість персонажів, подій,

назв релігій, зброї, страв: у *Ефіопській Січі* В. Кожелянко перевершив не тільки самого себе, але й знаного в царині фантастичного та хорор-роману С. Кінга, чий роман альтернативна історія «11. 22. 63»¹⁷ вибудовує альтернативи нашого сьогодення у світі, де американський президент Джон Кеннеді уникнув би кулі Г. Освальда (увійшов в десятку найкращих романів 2011 року, за версією журналу *World literature*).

Додати ще пригод у нових часових та просторових координатах означало би зробити текст складним і перенасиченим подіями, але В. Кожелянко шанував свого читача: «Я поважаю свого читача і якщо вже йому чимсь *вантаж*, то намагаюся максимально полегшити йому процес сприйняття»¹⁸, – зізнавався Кожелянко. Тож, між кінцем 12-го розділу *Ятаганова правда* та початком епілогу *пропущених* час поневірянь Петра Павла Лазаренка невідомими землями в якості жебрака, прочанина та християнського схимника. Сам процес покаяння та катарсису письменник залишив для домислення читацькій аудиторії. Цим прийомом автор ще й убезпечив себе від неправдоподібності у зображенні динамічної та якісної зміни Петра Павла Лазаренка.

Головний герой роману та інші його персонажі мають помітні риси *Кожелянкового персонажа*: це національний герой, який «по-справжньому у цьому житті любить ось цю несолдатську їжу, вівчарку Блонді, ну і... Все. А народ? А Батьківщина?... важко бути самим собою»¹⁹. Так, наприклад, А.А. любить французьку їжу, японських мудреців та німецьких філософів. І це не стає йому на заваді бути національним українським героєм. Тонкий скепсис, навіть у способі характеризувати персонажів, нагадує з перших сторінок, що читаємо Кожелянко, але цим твір не відштовхує читача. Сторінки прогресивної преси кричать про втрату генетичної пам'яті українцями, а Василь Кожелянко не кричить, а обережно й майстерно вплітає цю думку в художній текст.

На відміну від Дмитра Левицького, Гельмута з Каролем та інших героїв романів альтернативної історії, Петро Павло Лазаренко, Мустафа Лазарли чи А.А. з *Ефіопської січі* – не кітчеві персонажі. Вони виписані значно м'якше, ніж попередники, – у генералі А.А. більше людського, ніж у дійових особах роману *ЛжеNostradamus* (незважаючи на схожу місію *дистанційного розвідника*), зрештою, А.А. наділений деякими рисами автора: він, у вільний від роботи час, пише хайку (різновид хоку), малює ескізи, любить спостерігати, як сиплеться яблуневий цвіт трьох відтінків рожевого, і впорядковує своє життя як *учив Будда*, та записує потаємні думки до помаранчевого записника, який обіцяє спалити перед смертю.

Тут спробую пояснити, хто такий *дистанційний розвідник* та яка його роль у національній боротьбі українців. А.А. володіє рідкісною здатністю *зависати у позахромотопному континуумі* для якісної й непомітної розвідницької діяльності. Схожий сюжетний елемент був використаний у *ЛжеNostradamusi*: одного дня зупинився час і завмерло все навколо, могли рухатися лише десятеро достойників, серед яких – «Клим Староїгл, просто чоловік, тридцятишестирічного віку, хронічний шукач спокою і такий же

хронічний незнаходжувач його»²⁰. Це дуже вдалий хід В. Кожелянко. Автор зіграв на кількарізному використанні надприродних можливостей національних героїв, що й надають їм *героїчного пафосу з присмаком бравади* (за К. Родиком). Тепер, коли всі звикли до використання письменниками подорожей у часопросторі, Кожелянко подає таке вміння А.А. як професію і повноваження генерала, а не виняткове обдарування.

Якщо історичну основу майбутнього тексту та й саму ідею йому підготував знайомий – письменник та історик Анатолій Дністровий (Астаф'єв)²¹, то образи персонажів та сюжетну схему катарсису В.Кожелянко задумав ще раніше. Щоправда, до визначальної зустрічі з А. Астаф'євим у столиці, В.Кожелянко сподівався написати психологічну прозу річ, навіть уже маючи готового героя (прототип А.А.) і нову партію нещасливого кохання (конспективні варіанти якого письменник використав у інших творах). Здавалося, немає іншого виходу, як узятися за модерну, медитативну чи філософсько-психологічну прозу. Однак письменник дізнався про козака на галері й запалився ідеєю *Ефіопської Січі* – не стільки її екзотичністю, як відповідністю до стратегії його авторського ідіостилу.

Знову вийшов роман під прикриттям альтернативної історії. І знову в інтерв'ю В. Кожелянко розповідає, що найкращий роман він ще не написав. Очікування несподіваного поштовху продовжується, а тим часом автор дев'яти романів та книжки малої прози пише вірші з японським *поетичним присмаком* та править старі оповідання, шліфує нові, створюючи контекстуальний простір для новели *Українська книга мертвих* (надрукованої в журналі *Четвер* та збірці новел *Чужий*)²². З-поміж усіх текстів письменника, у новелах та оповіданнях книги, співзвучною є сюжетна схема оповідання *Шлях Каїна в Україні*. Втікати у вигнання Петро Павло Лазаренко, як і Каїн Адамович Глиненко, мусив з тієї причини, що *дуже хотів мати*²³, проте покарання Каїна спіткало набагато страшніше, ніж Лазаренка, тому що волинський шляхтич наприкінці земного шляху покався й переосмислив свої найтяжчі гріхи, а Каїн таки впевнений був у своїй правоті й вперто вважав кару завеликою. Попри біблійний злочин та старозавітне покарання, В. Кожелянко намагається проникнути в світогляд свого героя. Каїн Адамович у буковинського письменника має прізвище Глиненко, тому проходить свій шлях в Україні та й за суттю своєю він не *той* Каїн. Враховуючи всі за і проти В.Кожелянко намагається любити цього зрадливого, недалекогоглядного гордія. В романі *Ефіопська Січ* ретроспектива відрізняється. Хоча християнський сюжет тут відтворюється автором, він має обшири для повноцінної реалізації разом з кількома альтернативами.

Водночас у романі еволюціонує психологізм письма, який пов'язаний з роздумуванням про причини відсутності в картині світу українців адекватно оціненого національного героя, що спричиняється до неможливості його появи у суспільстві: «...ти ще ідейний живий мрець, бо ніби маєш якусь незбориму причину, а більшість українців нудять світом, енергетич-

но мертві просто через брак життєвої сили. Багато хто вже народжується мертвим»²⁴, – пише В. Кожелянко у новелі *Українська книга мертвих*.

Ідейний простір книжки *Чужий*, уципливий гурмор, споріднений на мовному рівні з романом *Ефіопська Січ*, стилем, що автор використовує для активізації в читача, хай навіть супротиву, має дещо інший характер, ніж антитеза та кітчеві персонажі попередніх текстів. Позитивна тенденція, засвідчена хоча б перемогою збірки оповідань В. Кожелянка *Чужий* у конкурсі *Книжка року* (2008) в номінації *Жанрова література*. Ця книга вплинула і на стиль автора, зокрема, реалізацію впливу бачимо в романі *Ефіопська Січ*. Так вибудовується вже верхній шар змісту – тепер автор сміється зі своїх текстів альтернативної історії, хоча, разом з тим, роман цілком амбітний, наповнений, спроможний бути прочитаним на кількох рівнях і гідно зачинає *двері вагону* з альтернативною історією від Василя Кожелянка.

Висновки. Отже, з усього видно, що альтернативноісторична проза письменника з Буковини Василя Кожелянка – цікаве, неповторне й нове для української літератури явище. Творчий доробок його відомий на українських та зарубіжних теренах, романи перекладені кількома іноземними мовами.

Перших три романи автора написані в жанрі альтернативної історії та складають окрему серію, яку пізніше було названо *дефілядною*. В неї увійшли: *Дефіляда в Москві*, *Конотоп*, *Людинець пана Бога*. Альтернативна історія (АІ) – жанр сучасного роману, що утворився на перетині фантастики та історичної прози. Цим терміном також оперують історіографія та етнологія. Як жанр художньої літератури вона бере початок у творчості видатного англійського письменника М. Твена. Жанровими маркерами творів альтернативної історії, окрім умови альтернативності (зміна історії в минулому *що було б, якби...*), також є балансування на межі глобального та часткового, тобто *history* і *story*; у творах альтернативної історії розглядають можливі історії розвитку, сценарії життя винятково людської цивілізації, епічність та епохальність оповіді, тобто опис життя бодай цілого покоління у зміненій історичній реальності, національна прив'язаність персонажів, алюзій, логічних ланцюжків і, разом з тим, притчева узагальненість фабули.

Найважливішими стильовими маркерами АІ, з досвіду відомих на сьогодні художніх текстів, виступають такі: занурення в національно-ментальні особливості історичного розвитку та закони перебігу й зміни історичних подій; герменевтичний зв'язок АІ з християнством (переважна кількість творів АІ, написані на матеріалі історії людства після появи християнства, або, власне, на матеріалі цього процесу чи його заперечення); занурення в міфологію та езотеричні знання; критика теорії лінійного хронологу в загальному сенсі; залучення міметичних методів інших видів мистецтва, науки та широкий спектр формально-видових утворень.

Попри неомерністське та постмодерністське забарвлення романів В. Кожелянка, відчувається явне превалювання маркеру альтернативної історії у рома-

нах автора, що розглядалися в цьому розділі у жанровому аспекті.

А стильові маркери роману *Дефіляда в Москві* такі: особлива мова творів, що містить західноукраїнський та діаспорний діалекти, велика кількість оказіоналізмів, екзотизмів, яскравий ономастикон; публіцистичність викладу матеріалу, емоційно забарвлені діалоги між персонажами; вплетення в художній стиль інших мовних стилів: публіцистичних вкраплення, епістолярних частин, ділових документів, суміщення жанрових видів, типів, різновидів.

Постмодерний роман-альтернативна історія *Конотоп* містить одну точку дивергенції, що припадає на 28 – 29 червня 1659 року, тобто на дату битви під Конотопом. В романі В. Кожелянка створює десять віртуальних варіантів *України* після Конотопської битви і записує їх конспективно як підготовчі тексти до репортажу віртуально присутнього на полі бою журналіста Автовізія Самійленка. *Конотоп* – один із небагатьох творів В. Кожелянка, який має прямий сюжет. Тобто оповідь ведеться послідовно хронологічно та логічно. Композиція роману пояснюється тим, що іронічно-патріотична *Дефіляда в Москві* була сприйнята читацькою аудиторією дещо примітивно. Тому в *Конотопі* В.Кожелянко намагався створити панорамний ефект сукупності альтернативних можливостей, щоб читач переконався, що можуть бути втіленими як позитивні, так і негативні, чи нейтральні варіанти майбутнього. Головний ментальний капкан українців, – генетично закладене небажання та невміння консолідувати зусилля заради досягнення спільної мети, хронічна неповага до співгромадян, здобуває аналіз і певну реконструкцію становлення заради наступного усунення.

Попри всі альтернативні варіанти, політичний реванш України в романі *Конотоп* залишається уявним та ефемерним. Здійснення його *може* відбутись. Натомість у *Людинці пана Бога* він розгортається в масштабну картину та створює декларативний план дій. За притаманною авторській манері іронією приховано Кожелянкову громадянську позицію.

За структурою роман *Ефіопська Січ* має класичну трьохчленну композицію: пролог, дванадцять розділів та епілог. За географією подій роман можна розмежувати на три частини: перша відбувається у Запорозькій Січі, куди подався молодий волинський шляхтич у пошуках легкої наживи. Саме тоді відбувається перша точка дивергенції, після другої точки дивергенції – подій у Ефіопії – Петро Павло Лазаренко перетворює особисту історію життя на розгалуження історії держав, а третя точка дивергенції в романі не відбувається: процес покаяння та катарсису письменник залишив на домислення читачам.

Отже, бачимо, що найповніше жанрові маркери, характеристики та елементи ідіостилу письменника, що розвинулись саме в творчий період написання *дефілядних* романів, виявлені в проаналізованих чотирьох романах. В інших прозових творах помітні тільки елементи альтернативної історії, натомість розкриваються нові прозові обрії для втілення письменницьких задумів засновника жанрів альтернативна історія та альтернативна історія України.

Заснували підвалини для розвитку жанру в українському літературному процесі І. Білик творами, спрямованими на реконструкцію національної картини світу та історичної свідомості української нації, В. Владко, який відновив канон наукової фантастики в нашій літературі, та, навіть, певною мірою, взяв участь у його становленні, а також здійснив першу якісну спробу реалізації альтернативної історії у романі з двома точками біфуркації (роман *Нащадки скіфів*).

Anistratenko Antonina, Moysey Antony. **Alternative history and christian themes in modern ukrainian literature.** Christian themes is one of characteristics in neomodern novel of the Ukrainian literature in XX - XXI century. This problem was investigated by wellknown theorists of literature: T. Bovsunovska, T. Hundorova, S. Mitosek, R. Nych and others. However, we are going to speak about alternative history, the important role of Christian motive or the biblical concept have not been investigated in the genealogic research. First of all, the mental outlook of the Ukrainian nation and therefore the average Ukrainian world view have been shaped by millennia of Christianity. Our goal is to find out in this article what is the impact in the literary process and in particular in the modern novel it make.

In the article analyse in comparative way consideration of the separate factors and influences that are reflected in the history of Ukrainian literature, but what are situated in the field of history, sociology, religion, culture, ethnology: Religious dominant component is visible in the traditional worldview of Ukrainians, tradition in family life, demythologization passion, canonization features of the image "a women "and" a man" and others.

Such images build the foundation for the development of the genre in Ukrainian literature. Ivan Bilyk wrote down his novels for the reconstruction of the national worldview and the historical consciousness of the Ukrainian nation, V. Vladko resumed the canon of science fiction in our literature, and even, to some extent, took part in it formation, and made the first attempt to implement a quality alternative history novel in two points of bifurcation. These works belong to the history of the origin and existence of Christianity in Ukraine.

When analyzing concept sources and literary texts in the genre of alternative history come to the conviction we may make, that the most important stylistic markers of alternative history, the experience of the presently known Ukrainian literary texts, are the following: immersion in the national mental peculiarities of historical development and the laws of motion and change historical events; hermeneutic communication alternative history of Christianity. It is seen that most of the works of alternate history, the written material in history after the advent of Christianity, or, indeed, the material of the process or its negation; noticeable characteristic features science fiction works are diving in mythology and esoteric knowledge. Here is also criticism of the theory of linear time-space in a general sense. Mimetic techniques began to attract other arts, science, and a wide range of formal and specific formations.

Key words: *alternative history, Christianity, Modern novel, the worldview.*

References:

- ¹ Hrytsak Ya. Prorok u svoiy vitchyzni. Franko ta yoho spilnota (1856–1886) [Tekst] / Ya. Hrytsak. – K.: Krytyka, 2006. – S. 307.
- ² Ibid, s. 308.
- ³ Kononenko Ye. Heroyini ta heroyi : statti ta eseyi / Ye. Kononenko. – K.: Hrani-T, 2010. – 200 s.
- ⁴ Pavlychko S. Feminizm [Tekst] / S. Pavlychko,peredm. V. Aheyevoi. – K.: Vyd-vo Solomiyi Pavlychko „Osnovy”, 2002.

– 322 s.

- ⁵ Aheyeva V. Zhinochyu prostir. Feministychnyy diskurs ukraïns'koho modernizmu [Tekst] / V. Aheyeva. – K.: Fakt, 2008. – S. 316.
- ⁶ Ibid, s 18.
- ⁷ Kobyljans'ka O. Tvory v z-kh tomakh [Tekst] / O. Kobyljanska. – T. 1. – K.: Derzh. vyd. khud. literatury, 1956. – 590 s.
- ⁸ Danylenko V. Lisorub u pusteli: Pys'mennyk i literaturnyy protses [Tekst] / V. Danylenko. – K.: Akademvydav, 2008. – S. 324.
- ⁹ Hrytsak Ya. Prorok u svoiy vitchyzni. Franko ta yoho spilnota (1856–1886) [Tekst] / Ya. Hrytsak. – K.: Krytyka, 2006. – S. 305.
- ¹⁰ Protsyuk S. Troyanda rytual'nogo bolyu: roman pro Vasylya Stefanyka [Tekst] / S. Protsyuk. – K.: VTs „Akademiya”, 2010. – 184 s.
- ¹¹ Kozhelyanko V. Lohika rechey: Novely [Tekst] / V. Kozhelyanko. – L'viv: Kal'variya, 2007. – 160 s.
- ¹² Baziv V. A. Xrest: postbiblijny'j detektyv / V. A. Baziv; xudozh.-oformlyuvach O. M. Artemenko. – Harkiv: Folio, 2011. – S. 165.
- ¹³ Bojchenko O. Peredostannij roman Kozhelyanka [Tekst] / O. Bojchenko // Molody'j bukovy' necz'. – 2011. – 22–23 kvit. – dodatok „Troxy' kul'tury”. – S. 2.
- ¹⁴ Tolstoj L. N. Sobrany'e sochy'ny'j. Anna Karyny'na [Tekst] / L. N. Tolstoj. – Moskva, 1963. – T. 8. – S. 383.
- ¹⁵ Kozhelyanko V. Efiops'ka sich / V. Kozhelyanko // Kur'yer Kry'vasu. – 2010. – N. 245–246. – S. 252.
- ¹⁶ Kozhelyanko V. Efiops'ka sich / V. Kozhelyanko // Kur'yer Kry'vasu. – 2010. – N. 244–245. – S. 271.
- ¹⁷ King S. 11 / 22 / 63: roman [Tekst] / S. King; per. z angl. ta koment. O. Krasjuka; xudozh. O. Semyakin. – Harkiv: Kny'zhkovy'j Klub „Klub Simejnogo Dozvilja”, 2012. – 896 s.
- ¹⁸ Kozhelyanko V. „Ya zakinchy'v defilyadny'j period” : [interv'yu] [Tekst] / viv O. Bojchenko // Potyag 76. – 2002. – N. 1. – S. 43.
- ¹⁹ Kozhelyanko V. Efiops'ka Sich. Roman [Tekst] / V. Kozhelyanko. – Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV, 2011. – S. 22.
- ²⁰ Kozhelyanko V. LzheNostradamus: Roman [Tekst] / V. D. Kozhelyanko. – L'viv: Kal'variya, 2001. – S. 9.
- ²¹ Anistratenko A. V. Spogad pro majbutnye: tvorchist' Vasy'lya Kozhelyanka v suchasny'x kontekstax / A. V. Anistratenko [Tekst]. – Chernivci: Misto, 2013. – S. 132.
- ²² Kozhelyanko V. Chuzhy'j : Novely [Tekst] / V. Kozhelyanko. – Kal'variya, 2008. – 176 s.
- ²³ Kozhelyanko V. Efiops'ka sich / V. Kozhelyanko // Kur'yer Kry'vasu. – 2010. – N. 245–246. – S. 190.
- ²⁴ Kozhelyanko V. Chuzhy'j : Novely [Tekst] / V. Kozhelyanko. – Kal'variya, 2008. – S. 131.

Аністратенко Антоніна – кандидат філологічних наук, викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет».

Anistratenko Antonina – PHD, lecturer of the Department of Social Science and Ukrainian Studies in Higher State Establishment of Ukraine “Bukovinian State Medical University”.

Мойсей Антоній – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет».

Moysey Antony – Doctor of Historical Sciences, Chief of the Social Sciences and Ukrainian Studies in Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University».

Received: 08-11-2016

Advance Access Published: December 2016

© A. Anistratenko, A. Moysey, 2016